

Mn. Trinitari Mariner (1863-1933) i el *Diccionari dels dialectes*

ÒSCAR PÉREZ SILVESTRE (ospesil@gmail.com)
Investigador independent. Universitat de València

La presència de Nules en els diccionaris de tipus dialectal s'inicia amb el segle xx, quan Mn. Antoni Maria Alcover visita la vila els dies 22 i 23 d'abril de 1901 i hi estableix uns col·laboradors per a l'Obra del Diccionari que ell impulsa. A Nules trobà una magnífica acollida i interès per part dels eclesiàstics de la localitat, i així ho deixà escrit en la seua crònica:

El Rector es una persona de gran cultura eglesiàstica, y de gust literari ben format. Ell y tres o quatre capellans se son oferits a esser col·laboradors del obra del Diccionari que tenim en projecte. Amb la seva cooperació he pogut fer de lo millor mos estudis sobre'l llenguatge d'aqueix poble, que ja es casi valencià de tot. Succееix lo que en los demás: l'element lexicogràfic se conserva prou be; la sintàxis está malementot, desnaturalisada.¹

Aquells preveres eren el rector Mn. Agustí Martorell Sanz i els vicaris Mn. Trinitari Mariner Gimeno, Mn. Antoni Guardiola Izquierdo, Mn. Jaume Castelló Bruno, Mn. Vicent Llombart Nogueres i Mn. Plácido Pastor. De tots ells, només consten en la llista de col·laboradors del futur *Diccionari català-valencià-balear* (DCVB) Mn. Trinitari Mariner (número 269) i Mn. Antoni Guardiola (número 270). Tot indica que, a la curta, Mn. Trinitari fou l'únic col·laborador i corresponsal; i, d'una manera o d'una altra, va prestar la seua ajuda fins al 1917 a diversos treballs lexicogràfics mampresos per Alcover i pel tàndem Pere Barnils-Antoni Griera per a la nounada Secció Filològica de l'IEC.

En aquest paper volem fer una aproximació inèdita a la faceta lingüística de Mn. Trinitari, un personatge nuler imprescindible en la història religiosa i social de la vila, i pel que anem sabent una figura rellevant de la cultura. Ens centrarem en la seua contribució dialectal per als treballs de Barnils i Griera, que finalment deixaren un rastre més visible en el *Butlletí de Dialectologia Catalana* (1914-1937) i en la posterior obra en 14 volums *Tresor de la llengua, de les tradicions i de la cultura popular catalana*, dirigida i publicada per Griera entre 1935-1947. En les pròximes pàgines presentem les conclusions de com es va gestar i concretar la col·laboració per mitjà d'enquestes dialectals i fem una valoració de la presència de Nules en aquestes dues obres cabdals per a la filologia i la cultura compartida.

---

¹ «Impresiones de viaje», publicada en el *Diario de Mallorca* el 14 de maig de 1901. Nota: en tot moment reproduïm literalment els textos, molts dels quals provenen de publicacions anteriors a l'aprovació de les *Normes ortogràfiques* de 1917.

1. Trajectòria pastoral i cultural de Mn. Trinitari Mariner Gimeno (1863-1933)

Mn. Trinitari Mariner Gimeno va nèixer el 13 de juliol de 1863 al carrer de Sant Fèlix de Nules. Era el major dels sis fills del teixidor Trinitario Mariner Bruno i de María Rosa Gimeno Gozalbo. De tan llarga família només van sobreviure tres dels germans, que a més quedaren orfes en 1893.

Als nou anys va ingressar en el Seminari de Tortosa, i més tard va continuar els estudis eclesiàstics al Col·legi de Sant Tomàs de Villanueva de València (1884), d'on va eixir doctor en Teologia i Dret Canònic l'any 1893. En ser ordenat prevere al febrer de 1888, prengué possessió del càrrec de coadjutor durant uns mesos de la parròquia de la Serra d'en Galceran; entre 1888 i 1892 el trobem a Sant Mateu; a Alфонdeguilla entre 1892-1895; a Nules (1895-1926); de nou a Sant Mateu, on substituï el cultíssim arxipreste Mn. Manuel Betí Bonfill, finat el 17 de març del 1926,² i a Nules novament en 1931,³ en demanar el trasllat per motius de salut, on va morir el 23 de novembre de 1933.⁴

Mn. Trinitari Mariner és un dels fills il·lustres del seu poble natal, Nules, on té un carrer dedicat per l'impuls que va imprimir, entre altres, a la direcció d'obres del temple arxiprestal com a vicari i beneficiat a les ordres del rector Mn. Agustí Martorell Sanz,⁵ a la institució i fixació de les festes de la Soledat (1909),⁶ a la restauració de la seua ermita (1919) i al planejament de la de Sant Xotxim (1926). Així mateix, tot i no estar ja a Sant Mateu quan s'esdevingué l'incendi devastador de l'ermita de la Mare de Déu dels Àngels (12 de desembre de 1918), se li encomanà la direcció de les obres i de la decoració.⁷ Des del punt de vista de les lletres, és autor d'algunes peces poètiques en valencià destinades a les devocions de Sant Vicent i la Soledat⁸ de Nules i a la Mare de Déu dels Àngels de Sant Mateu;⁹ a més, redactà uns *Breves y piadosos ejercicios consagrados á celebrar la divina hermosura de las cinco más ricas perlas que adornan la corona de la Santísima Virgen en el inefable misterio de su Soledad* (València, 1909) i una inèdita *Sencilla narración histórica de la devoción de los hijos de la Villa de Nules (Castellón) a su Excelsa Patrona la Santísima Virgen de la Soledad*.¹⁰

L'aspecte cultural, però –el lingüístic, concretament–, és la faceta menys estudiada ni esmentada en les poques aproximacions que s'han publicat sobre la seua figura.¹¹

² *Heraldo de Castellón* (12-5-1926).

³ *Heraldo de Castellón* (7-10-1931).

⁴ *Heraldo de Castellón* (25-11-1933). L'arterioesclerosi i la insuficiència cardíaca li van fer difícils els últims anys de vida, per això demanà el trasllat a Nules.

⁵ Mn. Agustí Martorell era fill de Benicarló. Des del 1887 el trobem com a arxipreste a Nules, on va fer investigacions sobre la seua història. Fou el fundador del Cercle Catòlic d'Obrers de Nules, inspirat pel Pare Vicent.

⁶ Vicent Felip i Sempere, «Orígenes de las fiestas de la Soledad». *Mediterráneo* (12-10-1982).

⁷ Les obres de l'ermita de la patrona santmatevana es van allargar entre 1919 i 1925.

⁸ «Salve a la Mare de Déu de la Soledat, patrona de Nules». Javier Torres Miralles (1985: 132).

⁹ «Himne a la Mare de Déu dels Àngels, patrona de Sant Mateu». Javier Torres Miralles (1985: 132-133). En la revista mensual *Los Ángeles*, fundada en 1919 per Mn. Manuel Betí, trobareu diverses referències a Mn. Trinitari, sobretot relacionades amb els seus treballs de direcció arquitectònica i els donatius econòmics per a l'ermita.

¹⁰ Text mecanografiat, c. 1931-1933.

¹¹ El llibre amb més ambicions és el de Javier Torres Miralles (1985): *Mossén Trinitari. Un apòstol de María*. Nules. Aquest autor va tindre l'ocasió de consultar l'arxiu personal de Mn. Trinitari.

El seu germà menut, Vicent, li dedicà uns versos elegíacs –i elogiosos alhora– l’any 1933:¹²

Era Mossén Trinitari
 baró de virtuts molt grans;
 versat en ciències i lletres,
 devot de les belles arts;
 de preclara intel·ligència,
 de férrea voluntat,
 d’activitat incansable
 i d’un esperit tan gran,
 que molt difícils empreses
 conseguí realisar.

2. Del contacte amb Mn. Alcover a la Secció Filològica (1901-1917)

L’any 1900, el mallorquí Mn. Antoni Maria Alcover Sureda iniciava la presentació de la «Lletra de convit» per a la recerca i el reclutament de col·laboradors per a l’Obra del Diccionari. Entre els anys 1901-1906 va aconseguir 1.643 ajudants (col·laboradors i corresponsals) entre les altes figures de la intel·lectualitat, del clergat i de les capes mitjanes instruïdes de tot el territori lingüístic, alguns dels quals li aportaren prop de 900.000 cèdules lexicogràfiques per a la Calaixera. El seu esforç, orientat a recollir i sistematitzar el lèxic viu i el literari de tot el domini de la llengua catalana, es va veure sobretot plasmat en el popular *Diccionari català-valencià-balear*, publicat entre 1926-1962. Sabia que no podia ser una tasca personal, per això va establir contactes allà on va ser possible a partir de tres instruments: les excursions i eixides filològiques, la publicació del *Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana* i una ingent correspondència epistolar.

L’any 1911 es van crear al si de l’Institut d’Estudis Catalans la Secció Filològica i la Secció de Ciències. De fet, la creació de l’IEC (1907) ja era un dels acords adoptats en el Congrés Internacional de la Llengua Catalana, organitzat per Alcover en 1906 a Barcelona. Quan es crea la Filològica, Mn. Alcover ja feia uns anys que teixia una xarxa de col·laboradors per a la recollida de lèxic que acabaria en un diccionari general de la llengua, per això n’és nomenat primer president. A poc a poc, en la Romanística va imposant-se l’estudi científic de les llengües; en el cas de la nostra llengua, havia de conduir a l’establiment d’una normativa lingüística comuna, i per això, l’any 1913 s’aproven les *Normes ortogràfiques*, el 1917 es publica el *Diccionari ortogràfic* i en 1932 veu la llum el *Diccionari general*.

Abans, però, d’arribar a aquestes grans fites cabdals per a la fixació de l’idioma s’havien fet dues grans missions de recollida del lèxic: la de Mn. Alcover (1901-1918) i la reformulada a partir del 1913 per l’IEC amb una metodologia més moderna i sistemàtica. A primeries de març d’aquell any es posava en funcionament l’Oficina de l’Obra del *Diccionari general de*

¹² Vicent Mariner Gimeno era vint anys menor que Trinitari. Vivia a Barcelona, on publicà aquesta elegia «La mort del capellà» que fou repartida profusament a Nules. La podeu trobar reproduïda en el llibre de Javier Torres Miralles (1985: 127-131).

la llengua catalana, amb el següent personal: Pere Barnils, Antoni Griera, Pompeu Fabra i Manuel de Montoliu, i amb diversos projectes a la cartera, dos dels quals eren l'*Atlas lingüístic de Catalunya* (1923-1964) i el *Diccionari dels dialectes catalans*.

El període que va del 1918 al 1923 és de gran activitat interna en la Filològica: tenint al cap l'objectiu principal d'elaboració d'un *Diccionari general de la llengua catalana*, l'IEC projecta tres obres complementàries del corpus: el *Diccionari del català antic*, el *Diccionari dels dialectes* (o *Tresor de la llengua catalana*) i el *Diccionari de la llengua literària*, aquest darrer de caràcter normatiu. Els problemes econòmics i les interferències polítiques –recordem l'esclat de la dictadura de Primo de Rivera– provoquen que s'haja d'ajornar *sine die* la publicació de tants treballs i es prioritza la preparació del *Diccionari general*, redactat personalment per Pompeu Fabra a partir dels materials recollits per al nonat *Diccionari de la llengua literària*.

Una gran part dels materials recollits queden, de moment, al calaix a l'espera de temps més favorables. Si bé la publicació dels volums no és possible, els responsables de la sistematització van donant a la premsa diversos estudis parcials, com és el cas dels extensos articles que prepara Antoni Griera per al *Butlletí de Dialectologia Catalana*, revista de romanística de la Secció Filològica. És allà on trobarem les primeres al·lusions a Nules i a la resta dels pobles i col·laboradors valencians que participaren en el *Diccionari dels dialectes*. Ho veurem detingudament en les pàgines que segueixen.

2.1. DE LES EXCURSIONS I LES CÈDULES D'ALCOVER ALS QÜESTIONARIS DE L'IEC

Hem parlat més amunt dels inicis de la dialectologia catalana de la mà de Mn. Alcover i dels primers contactes amb informadors i col·laboradors arran de les excursions filològiques que enceta en 1901. Amb el seu nomenament com a president de la Secció Filològica, en 1914 se centralitza l'enviament de cèdules en l'IEC i es trasllada a Barcelona la famosa Calaixera en 1915. Cap al maig de 1918, després d'uns mesos d'enfrontaments per diferències de criteris i un cert bandejament, es trenquen les relacions entre els fabristes i Alcover, i el manacorí se l'emporta a Mallorca. Es tallava així la seguida de cooperació i la unitat d'acció en pro de l'elaboració de les eines bàsiques per a la normativització i la normalització de la llengua, però els treballs no s'aturen per la força dels personalismes.¹³

En els començos, l'IEC estimava en el seu primer *Butlletí* el valor immens de les labors d'Alcover i de l'*Inventari Aguiló*, però no ocultava els buits que calia atendre:

¹³ Francesc de Borja Moll ho conta així en la introducció al DCVB: «Les úniques divergències que ací interessa de tractar són les referents a la tècnica filològica. Eren prou greus i profundes. La més important afectava la manera d'enfocar la feina lexicogràfica: Alcover defensava de sempre la idea de fer un sol diccionari que contingués la totalitat de la llengua catalana en el temps i en l'espai; és a dir, que fos ensem dialectal, històric i literari. Els altres membres de la Secció Filològica opinaven que calia fer tres diccionaris: el dels dialectes, el de la llengua literària moderna i el de la llengua antiga. Les discussions es feien interminables, i Mossèn Alcover en treia la impressió que hom volia boicotejar el seu gran projecte de diccionari integral substituint-lo per empreses parcials i difícils de delimitar.

»Hi havia també discrepàncies sobre el mètode a seguir per a preparar l'*Atlas Lingüístic de Catalunya*, en el qual treballaven Alcover i Griera. El resultat va ser que Alcover es retirà de l'empresa de l'*Atlas*, la qual romangué totalment a les mans de Mn. Griera».

L'existència d'aquests dos reculls ajuda poderosament l'Institut en l'encomanada missió, però sobretot la llengua parlada sol·licita encara extensament l'activitat dels estudiosos, car en aquelles obres les diferents contrades de llengua catalana hi són molt desigualment representades, i llurs materials no es troben aplegats en agrupaments lògics, ço que en dificulta i àdhuc impedeix l'aprofitament.

L'Institut de la Llengua Catalana, a l'empendre la tasca d'estudi i coordinació del tresor lèxic de les nostres interessantíssimes literatures mig-eval i moderna, com dels nostres dialectes variats, la coneixença dels quals és destinada a precisar i enriquir les conclusions de la filologia romànica, ha cregut escaient adoptar el sistema que implantà el professor L. Gauchat dins el *Glossaire des Patois de la Suisse romande*, que seguit per Salvioni al *Dizionario della Svizzera italiana* i per von Planta en el *Lèxic reto-romà*, ofereix els resultats més perfectes i copiosos.¹⁴

El científisme que amera llavors l'estudi filològic es trasllada, evidentment, al mètode. Per això,

Mitjançant aquest sistema, tots els col·laboradors del Diccionari que per l'Institut de la Llengua Catalana foren designats en tot el domini català —sense que naturalment es pretengués excloure les contribucions espontànies— treballaràn en el mateix capítol del lèxic, i l'oficina rebrà igualment tot aquest material ensem. L'agrupament lògic presidirà a l'enquesta, la qual demanarà en qüestionaris separats i successius, de ben concretes delimitacions, tot el món real i moral (agricultura, caça, pesca, divisió del temps, família, etc.). Els col·laboradors, àdhuc inconscientment, completaran els punts que no arribin a precisar del tot les preguntes; situada l'atenció del col·laborador dins un marc característic, s'intensificarà la seva associació d'idees; i ses respostes, tot i essent múltiples, romandran ben clares i concretes. El col·laborador tindrà el marge de temps suficient per a reaccionar degudament a les preguntes, salvant-se així l'escull de les enquestes dialectals dels filòlegs, de vegades en part infructíferes per la llur forçosa rapidesa. Els col·laboradors, doncs, respondran metòdicament als qüestionaris i retornaran els carnets a l'oficina que els haurà ja suficientment franquejats. Damunt aquesta organització vetllarà la direcció de l'oficina, a les ordres d'una comissió especial constituïda per membres de l'Institut de la Llengua Catalana, i la dita direcció tindrà cura d'examinar els carnets, completar-los o fer-los completar, resoldre dubtes i dificultats, visitant si cal els col·laboradors, i comprovar i arrodonir els materials en freqüents excursions filològiques.¹⁵

Quan es publicaven aquestes línies a la primavera de 1914, feia quatre mesos que havia començat l'enviament dels qüestionaris als col·laboradors. Prèviament, Barnils i Griera s'havien ocupat de reprendre els contactes amb personal reclutat ja en 1901 per Alcover i d'altres de nous. En una carta de Pere Barnils a Mn. Alcover (Tortosa, 4-4-1912) escrivia:

Que consti que per l'antic Regne de València tením ja “contractats a destall” y de sobres la corantena de col·laboradors que somiavem. Ademes dels que porte anotats per Alacant i València, ne tenim per Castelló en Nules, Castelló, Alcalá de Xivert, Albocàsser, Sant Mateu y Morella y altres.

¹⁴ «Als lectors». BDC I (1914), p. 3-4.

¹⁵ *Ibidem*.

El 10 de setembre de 1912 escrivia Pere Barnils a Enric Prat de la Riba:

Ab En Griera tenim per axis dir-ho ja á tots els col·laboradors del «Diccionari» preparats per lo que respecta á Catalunya y Mallorca. Ens manca preparar ara y donar instruccions als de les tres provincies valencianes. Aquesta tasca penso portarla á cap jo per lo que queda fins a l'acabament del present any. De manera qu'al començ del 1913 podrà comensarse probablement la repartició dels carnets-questionaris qu'ara tenim en estudi a punt de donar á l'impremta.

El pla de treball va seguir el calendari previst: per les cròniques del *Butlletí de Dialectologia Catalana* sabem que en 1913 s'havien expedit els diplomes de nomenament de col·laboradors, i a finals d'agost s'havia iniciat el repartiment dels qüestionaris o interrogatoris, que arribaren a la quantitat de 157.¹⁶ Les instruccions per a les respostes o per a la redacció de cèdules lexicogràfiques eren aquestes:

Advertiments

Preguem als nostres col·laboradors:

1. Que *no ens envïin les cèdules soltes, separades del bloc*, per no originar confusions en la feina de classificació.
2. Que escriguin les respostes amb tinta.
3. Que *no incloguin res de correspondència en els carnets* que retornen, per evitar-nos reclamacions i despeses.
4. Que, si a primers de cada mes no reben el corresponent *interrogatori*, tinguin la bondat de comunicar-ho a les Oficines.
5. Que procurin, abans de donar els *qüestionaris* per contestats, informar-se bé amb les persones velles nades a la població. *Sobretot, que el bon desig de retornar aviat els plec a les Oficines no sigui causa que quedin preguntes sense respondre!*
6. Que expliquin breument el sentit de les paraules o refranys que anotin, o bé que hi acompanyin el corresponent modisme castellà o francès per aclaració, si bonament el coneixen.
7. Que no es descuidin de posar el *nom* respectiu de col·laborador a la primera cèdula.
8. Que tinguin la bondat de remetre'ns, en el terme més breu possible, els *Qüestionaris* no contestats encara.¹⁷

Quedem-nos en 1913, quan Mn. Trinitari Mariner renova el seu compromís amb la recollida de lèxic, ara per mitjà de les gestions que fa la Secció Filològica amb antics col·laboradors d'Alcover. El 19 d'octubre de 1912, Barnils havia iniciat un viatge de sud a nord des d'Alacant. Així ho narra Alcover:

¹⁶BDC 1 (1914), p. 65.

¹⁷Cite per BDC 1 (1914), p. 73. En altres butlletins posteriors es van refer algunes d'aquestes primeres condicions. Per exemple, s'hi va afegir «9. Que procurin retornar contestat, dintre de cada mes, el carnet corresponent, per no endarrerir-se insensiblement en la feina. 10. Que es valguin de l'ortografia que els sigui més familiar per a les respostes als qüestionaris. Que per un excés d'escrúpol en l'escriure no deixin de respondre.». BDC 7 (1919), p. 95. Les despeses de franqueig de la correspondència entre els col·laboradors amb les Oficines eren abonades en segells de correu dins de la següent comunicació.

L'eixida filològica del Dr. Barnils

Ja diguérem dins el *BOLLETÍ* d'octubre que aquest bon amic desde Eivissa era arribat a Alacant dia 19 de dit mes; doncs no vos cregueu que perfantetjàs gota dins l'antic reyne de València! Figuraus que se'n va anar de poble en poble i de ciutat en ciutat, estudiant de prim conte els dialectes de cada punt per ont passava i cercanhi col·laboradors efectius per la nostra *Obra*; i va fer aqueixa vida, sens may parar, fins dia 12 de desembra qu'arribà a Barcelona cansat i mort. Vetasí els pobles aont estudià els dialectes valencians i hi trobà col·laboradors que's demostraren ben resolts a col·laborar de casta granada a la gran replega de mots qu'anam a fer per completar els centenars de mils de cèdules que ja tenim dins la *Calaixera*: Alacant, Elx, Xixona, la Vila Joiosa, Benidorm, Callosa d'En Sarrià, Altea, Benissa, Pego, Dénia, Gandia, Alcoi, Cocentaina, Biar, Novelda, Monòver, Ontinyent, Albaida, Cullera, Sueca, Alzira, Alberic, Carlet, València, Llíria, Sagunt, Vila-real, Castelló de la Plana, Lluçena, Albocàsser, Sant Mateu, Vinaròs, Alcalà de Xivert, Tortosa, Gandesa, Falset, Reus, Tarragona, Montblanc, Valls i el Vendrell. De més a més, el Dr. Barnils trobà col·laboradors per altres pobles sensa anarhi, com son Vall de Gallinera, Olocau, Borriana, Nules, Morella, Ulldemolins, Santa Coloma de Queralt, Constantí, Mont-roig, Móra d'Ebre, Benigànim.¹⁸

Queda clar, per tant, que no es produeix cap trobada entre el dialectòleg i Mn. Trinitari, que degueren entendre's per carta. El ben cert és que, gràcies als materials que serva l'Arxiu de l'Institut d'Estudis Catalans, sabem com es van desenvolupar els treballs de recol·lecció de lèxic i fins i tot la data de les trameses i les respostes entre 1913 i 1915.¹⁹ Això s'esdevé mentre és beneficiat a la parròquia de Nules, una llarga etapa d'estada al seu poble entre 1895-1926 com hem vist adés.

Si combinem les informacions que consten en la seua fitxa personal i en la llibreta de col·laborador obtenim aquesta cronologia, tot i que ens fa la sensació que no hi van anotar alguns dels qüestionaris als quals també va respondre i en tenim evidències, com ara el 17 (Segar), 18 (Batre), 23 (La son i el dormir), 24 (La llet) i 100 (La llum i el foc).²⁰

1913

26 de setembre: respon el qüestionari I (Mesos i dies de la setmana).

23 d'octubre: respon el qüestionari II (Termes de parentiu).

1914

30 de gener: li envien el qüestionari V (Parts de la casa: obertures).

18 de febrer: respon el qüestionari IV (Classes d'edificis i parts de la casa).

28 de febrer: li envien el qüestionari VI (La teulada i la llar).

30 de març: li envien el qüestionari VII (La cuina i els seus atuells).

30 d'abril: li envien el qüestionari VIII (La cuina).

¹⁸ BDLC VII (1912-1913), p. 191. A partir del BDC 16 (1928) sabem que molt prop, a Borriana, van col·laborar amb l'IEC Francesc Garcia Collado (qüestionaris 1, 2 i 12-15) i Vicent Nadal (qüestionaris 25-157); a Vila-real, foren Mn. Benet Traver (1-157) i el metge Joaquín Tuixans Pedregosa (50-157).

¹⁹ Vull agrair ben sincerament la col·laboració del personal del Servei de Documentació i Arxiu de l'IEC, en especial a Eulàlia Miret i Raspall.

²⁰ Oficialment, segons el BDC 16 (1928), Mn. Trinitari va col·laborar en els qüestionaris 4-8, 11, 17, 18, 23 i 24, però hem detectat aportacions seues a aquests altres camps lèxics no apuntats en la llibreta personal.

30 de maig: li envien el qüestionari IX (La cambra).

25 de juny: li comuniquen que no es repartiran nous qüestionaris fins a l'octubre.

14 d'agost: li envien a Nules el número 1 del *Butlletí de Dialectologia Catalana*.

3 de setembre: «Li preguem que's posi al corrent dels qüestionaris».

18 de setembre: «Escriu en resposta a la nostra del dia 3 sincerant-se del seu silenci degut solzament a una greu malaltia. Promet tan aviat el seu estat li permeti, posar-se al corrent de la enquesta. Li responem encoratjant-lo.»

30 de setembre: li envien el qüestionari X (Els mobles).

30 d'octubre: li envien el qüestionari XI (La cultura de la vinya).

16 de desembre: respon el qüestionari V (Parts de la casa: obertures).

20 de desembre: l'IEC li felicita les festes de Nadal.

1915

14 de gener: respon el qüestionari VI (La teulada i la llar).

Les respostes que Mn. Trinitari envia a l'IEC, juntament amb els milers de qüestionaris d'altres col·laboradors, són estudiades i sistematitzades per Barnils i Griera; en el cas del primer, fins a l'any 1917, que és quan abandona les Oficines del Diccionari.²¹ Griera continuà la tasca de coordinació i estudi dels qüestionaris remesos fins al juny de 1926, que és quan es tanca la fase d'anàlisi per a la preparació de dos projectes cabdals: l'*Atlas Lingüístic de Catalunya* i el *Diccionari dels dialectes*. La sort, però, fou diversa per a tots dos. Mentre que, per una banda, l'IEC anava traient alguns volums de l'*Atlas* des de 1923 –amb períodes d'interrupció– i es reprén en 1962 per a completar-se en 1964,²² el *Diccionari dels dialectes* roman al calaix per altres prioritats i parers diversos de la institució.

No és estrany que Griera continuara en 1928 reivindicant la importància i la publicació de l'obra que havia d'anar a càrrec seu, «convençuts que solament serà possible un *Diccionari català* el dia que tindriem reunits tots els materials del català antic, de la producció del català literari modern i de la parla viva».²³

I afig encara al final d'aquesta ressenya retrospectiva:

La importància d'aquest *Diccionari dels dialectes catalans*, escrit per tots els senyors que acabem de citar, i redactat completament, el qual espera que arribi l'hora de la seva publicació, ha estat reconeguda de tots els romanistes. No es publica investigació de caràcter lexicològic interromànic, o no es prepara tesis doctoral de tipus semasiològic, en els quals no figuri una contribució grossa o petita d'aquesta obra en preparació.

Els materials nostres, posats a disposició de tots els investigadors, han contribuït a la solució de múltiples problemes etimològics i historico-culturals.

²¹ Així ho explicava Griera el 1928: «Fins a l'any 1917 el Dr. P. Barnils va compartir amb el que subscriu la direcció de les enquestes per al Diccionari. Aprofitem aquesta avinentesa per manifestar-li públicament la nostra reconeixença», BDC 16, p. 53.

²² Els primers volums es van publicar al si de l'IEC; els que apareixen amb la represa de 1962 són publicats per l'Institut Internacional de Cultura Romànica, fundat per Mn. Griera des de l'Abadia de Sant Cugat del Vallès, al marge de l'IEC.

²³ A. Griera: «El Diccionari dels dialectes catalans (Ressenya retrospectiva)», BDC 16 (gener-desembre 1928), p. 41.

Els materials lèxics extrets de tota la literatura catalana del Renaixement, fins al 1915, procedents dels escriptors de Catalunya, de València, de Mallorca i del Rosselló, ordenats en disposició d'ésser utilitzats, són un magnífic complement del *Diccionari dels dialectes catalans*. El lèxic del català antic, del català dialectal i del català literari modern són els tres elements indispensables per tota recerca lingüística sobre la nostra llengua.

No sabríem decidir categòricament si aquest *Diccionari* és un suplement de l'*Atlas lingüístic de Catalunya* o, al revés, si l'*Atlas* és un suplement del *Diccionari*. La fórmula Diccionari-Atlas és la que ha de caracteritzar les enquestes lingüístiques de demà.²⁴

Poc després, entre 1931 i 1932, es consuma el procés d'allunyament de Mn. Antoni Griera i la Secció Filològica, qui fins a la seua mort en 1973 va mantindre una actitud hostil envers l'IEC. Això explica en bona part que ell iniciara per compte propi l'edició del *Tresor de la llengua* en 1935, sense cap participació de la Filològica, que al capdavant era qui havia assumit tots els costos de formació, manteniment, nòmines i compensacions als col·laboradors per mitjà de la Mancomunitat de Catalunya. En poques paraules, Mn. Griera es va emportar a sa casa una còpia de la informació derivada dels qüestionaris i la sistematització posterior, pagada per la Filològica. En poc més de tres anys eixia el primer volum del *Tresor de la llengua, de les tradicions i de la cultura popular de Catalunya* (1935), nom que rebatejava aquell *Diccionari dels dialectes* inèdit en què havia estat treballant «batent-me amb tota mena de dificultats i d'obstacles»:

A l'any 1935, fa trenta anys, publicava el primer volum del 'Tresor de la llengua, de les tradicions i de la cultura de Catalunya'. La crítica catalana no n'hagué notícia. Els romanistes l'havien acollit amb entusiasme. Pel juliol del 1936 havien aparegut els cinc primers volums. Retrobat el manuscrit, després de la guerra, vaig continuar l'edició d'aquesta obra i en 1947 apareixia el volum catorze, el darrer, d'aquesta enciclopèdia de la llengua catalana.²⁵

És important de remarcar ara i ací que, pel camí, Mn. Griera havia publicat diversos treballs extensos en el *Bulletí de Dialectologia Catalana* de la Secció Filològica en què anava avançant sistematitzacions i conclusions. En aquests que citem ja apareixen unitats lèxiques i fraseològiques emanades des de Nules:

–1919: «Foc, focs», BDC vol. VII, p. 80-88.

–1928: «Feines i costums que desapareixen», BDC vol. XVI, p. 1-39.

–1929: «Tríptic. La naixença, les esposalles, la mort», BDC vol. XVII, p. 79-135.

–1932: «La casa catalana», BDC vol. XX, p. 13-329. Reeditat en 1974 en llibre per Edicions Polígrafa (Barcelona).

²⁴ *Ibidem*, p. 51-52.

²⁵ Pròleg de Mn. Griera a la segona edició de 1966 en Ediciones Polígrafa, SA (Barcelona). La primera edició (1935-1947), l'havia feta l'impressor Fidel Rodríguez en Edicions Catalunya. Resulta curiós que, tot i anomenar-lo com *Tresor...*, en el pròleg l'esmenta diverses vegades com *Diccionari dels dialectes*.

2.2. LES DADES DIALECTALS I DE CULTURA POPULAR DE NULES EN EL *TRESOR DE LA LLENGUA*

El rastreig complet del *Butlletí de Dialectologia Catalana* (BDC) ens aboca 117 incidències de Nules, publicades entre 1919-1932 com hem dit, que en conjunt amb el *Tresor de la llengua* puguen a 231. Per motius d'espai oferim tan sols la llista alfabètica de les veus principals referides a Nules, entre les quals trobem entrades principals, accepcions, fraseologia aplicable, costums i cultura popular, amb la referència al volum i pàgina i la definició literal. En la majoria de casos prioritzen l'entrada en el *Tresor*, i si no hi apareix, esmentem on es troba en el BDC. A més, aportem alguns dels dibuixos que il·lustren aquestes entrades.

Abans, però, convé aclarir que no tots els materials que Mn. Trinitari va remetre a l'IEC tenen un reflex en el *Tresor de la llengua*, ja siga perquè són mots d'ús general en l'àmbit lingüístic o bé perquè Mn. Griera va considerar que eren formes dialectals deturpades d'una de més estesa i les descartà.

Abrilera (I, 42): Pulmonia que s'agafa pel mes d'abril.

Acotar (I, 59): 2. Tallar el mallol arran terra...

Agost (I, 94): «Agost i verema no tots els dies aplega».

Agostader (I, 95): Camp o rostoll on pasturen els ramats per l'agost.

Agostejar (I, 95): Pasturar els ramats pels rostolls pel mes d'agost.

Agoster (I, 96): Cap de bestiar que neix a l'agost.

Agüelet (I, 101): Persona molt vella i decaiguda.

Agüelot (I, 101): Persona vella; és nom despectiu.

Almud (I, 170): 2. La quarta part de la barcella.

Alqueria (I, 171): La casa per a viure en el camp.

Armari (I, 285): 3. Els racons, forats o llocs tancats amb portes per a guardar roba.

Auelo/Auela (I, 343): 2. Persona vella: *a*) d'edat no precisada, però avençada, o que, essent encara jove, està delicada o acabada.

Banc de potes (II, 43): Espai comprès entre les dues primeres fileres de ceps on giren els animals en llaurar.

Barana (II, 57): L'ampit de l'escala quan és de rajola.

Barandat doble (II, 59): La paret feta de dues rajoles dretes de gruix.

Barra (BDC 20, 119): 1. Tronc de roure o d'alguna fusta forta, de vegades obrada, que es posa entravessat darrera la porta un cop tancada, i encaixa amb dos forats fets a la paret, un a cada costat dels muntants.

Barraca (II, 76): És una construcció pròpia de l'horta de València.

Barral (II, 82): 7. Porró per a portar el vi a taula.

Becar (II, 130): Oblidar-se d'algun afer.

Besnetolí (II, 150): El besnet, descendent de la quarta generació.

Bolló (II, 216): 2. Els trossos d'espigues que no han quedat ben desgranades i els grans de blat que queden amb el capell.

Bord (II, 225): El fruit il·legítim de la paternitat.

Botella (II, 256): 7. Objecte de test porós per tenir l'aigua fresca a la taula. Va damunt un plat del mateix test.

- Botija* (II, 260): 3. Ampolla de terrissa de forma panxuda.
- Branca* (BDC 20, 142): 1. Els dos costats del portal. També es diu branques del balcó, de la finestra, etc.
- Brançal* (BDC 20, 142): La paret inferior del portal.
- Brull* (II, 305): 3. El mató; quan s'ha fet el formatge, es fan bullir els residus i se separa la part presa.
- Bunyoler* (II, 326): Cassó de ferro amb un mànec llarg, amb el fons alçat en forma de caputxa, per donar forma als bunyols i coure'ls a la caldera.
- Cabironar* (III, 20): Posar cabirons a la casa.
- Caients* (III, 48): Els pendents de la teulada.
- Calçar l'era* (III, 68): Posar noves capes d'argila damunt l'era per alçar o bé engruixir el paviment.
- Cambra* (III, 99): 15. Departament [de la casa] on es crien els cucs de seda.
- Canal* (III, 122-123): 3. Les teules que formen la barbacana de la teulada. // 30. Espècie de taula amb baranes que té la figura rectangular i un dels costats més estrets i allargats en punta truncada. Les dues cames de la punta són més curtes. Al damunt s'aboca la llet per fer el formatge.
- Canalera* (III, 124): 1. El conducte de zenc, de llauna o de terrissa, col·locat horitzontalment al cim de la façana per a recollir les aigües de la teulada.
- Canaló* (III, 124): 2. Els escopidors de llauna o pedra que tiren l'aigua fora la teulada.
- Canó* (III, 139): 7. La canya de la clau que té la meitat buida.
- Cantarella* (III, 145): 3. Atuell de terrissa blanca que té la forma d'un càntir petit i serveix per guardar l'aigua fresca.
- Cantiret* (III, 149): Càntir petit, amb dues anses, i un broc per beure.
- Capçal* (III, 178): 10. La pedra que sosté la llenya del foc. // 12. El tronc gros de llenya que sosté les estelles. // 13. El tió de Nadal que crema durant totes les festes.
- «Qui vulga bon Nadal, procuri bon capçal».
- Casa* (III, 272-276): «fer casa»: ésser molt curós. // «no li caurà la casa damunt»: es diu del qui fa poca vida de família. // «Qui en la casa entra molt bé, mira sempre per on ve»: al·ludint la procedència de les persones que entren a la casa. // «En la casa que es treballa, jamai falta pa ni palla». // «La casa que no té pau, moltes nits no es tanca amb clau». // «La casa de dues portes, fa de mal guardar».
- Cavalló* (III, 333): 10. Munt que es fa amb la batuda d'espigues tallades, que té la forma de cavalló.
- Celler* (IV, 18): 2. Departament per a guardar l'oli.
- Clau* (IV, 70): 2. Parts de la clau. *maneta*: la canya de la clau quan és massissa.
- Coberta* (IV, 92): 2. La part de la casa que cobreix cada un dels pisos. En els cabirons d'aquestes cobertes hi ha costum de plantar-hi claus per penjar les panotxes del país, els melons, etc.
- Colaor* (II, 318): Departament de la casa on es fa la bugada.
- Colostre* (IV, 121): 2. La primera llet que porten les ovelles.
- Conxador* (IV, 187): Filador de cordes.
- Corbella* (IV, 196): 1. Mena de falç.

Corbella brossera (IV, 196): Nom que es dóna al volant o falç sense dents.

Corbella de colze (IV, 196): La corbella amb un genoll o doblec perquè es pugui segar arran terra.

Cueta (IV, 294): 3. El feix de sarments tallades del cep.

Cuina (IV, 297): «Diputat de cuina, advocat de cuina»: els qui parlen pretenciosament i amaguen la cara quan ve l'hora de presentar-se.

Cuineta (IV, 297): Els fogons en forma d'armari, que sol haver a prop del banc de la cuina.

Cullera (de fusta) (BDC 20, 289): Antigament a València s'usaven unes culleres planes (Cocentaina, Nules).

Cullerer (IV, 309): 2. Armari de fusta per col·locar-hi les culleres. // 3. Escudeller de fusta, amb osques al caire, en les quals es col·loquen les culleres després de netejar-les.

Desbordejar (V, 66): Tallar els brots inútils que neixen fora les brocades.

Desbromadora (BDC 20, 256): Esbromadora. Llossa foradada de porcellana o d'altre metall per a treure la bromera del brou.

Desgust (V, 104): Disgust.

Desllunat (V, 109): Claraboia de les cases.

Destapa parades (V, 126): Insecte que es cria davall les pedres i en terrenys humits; té antenes tallants. Travessa els marges amb molta facilitat, i talla les arrels de les plantes.

Dilluns (V, 166): «Per al Quim, tots els dies són dilluns» (fer festa un dia de feina qualsevol).

Dimarts (V, 168): «Entre dilluns i dimarts, molt poquet avençaràs», això és, tant se val una cosa com una altra.

Dissabte (V, 186): «Dia de barba», pel costum d'afaitar-se en dissabte.

Diumenge de la Rosa (V, 200): El primer diumenge de maig.

Diumenge del Roser (V, 200): El primer diumenge d'octubre.

Divendres (V, 201): «ésser divendres»: no tenir carn per menjar. // «menjar de divendres»: és fer de magre.

Dolentejar (V, 212): Estar malalt de certa gravetat.

Dormir (V, 233-234): «dormir prim». // «dormir a bon so». // «dormir com les llebres». // «dormir de les dos», es diu dels cucs de seda, que dormen tres vegades abans de filar el capoll.

Eixida (V, 262): 11. El rem que mena cada segador en el tros: «este camp té quatre eixides»: en aquest camp, hi poden segar quatre segadors.

Eixobrir (V, 263): 1. Obrir un clot entorn del cep perquè s'ompli d'aigua quan plou i per evitar que el raïm toqui a terra.

Enllistonar (VI, 40): 1. Posar llistons de fusta sobre les bigues per a construir la teulada.

Entabacar (VI, 66): 1. Col·locar les teules damunt la llistonada, tot aferrant-les amb guix.

Enteular (VI, 77): Posar les teules sobre l'entabacat, aferrant les unes a les altres amb morter.

Escorredor (VI, 200): 8. La lleixa de l'escudeller.

- Escorredora* (VI, 201): 6. El lloc on es col·loquen els plats després de rentats.
- Espitllera* (VI, 277): 7. L'obertura que dona llum a una habitació, quan és estreta i llarga, horitzontal o vertical.
- Estable* (VI, 306): És la part última de la casa.
- Estaca* (VI, 309): 14. Barra puntuda per a plantar els ceps.
- Fadrí* (VII, 11): 2. El jove de setze anys als vint-i-dos o vint-i-tres.
- Fadrinalla* (VII, 13): 2. Reunió de molts joves.
- Fadrinejar* (VII, 13): Fer actes propis de la joventut.
- Falla* (VII, 30): 9. La foguera encesa per la revetlla de les festes de Sant Antoni i Sant Josep. // 10. La foguera encesa davant la casa d'un vidu o vídua, per la revetlla d'un casament. A vegades va acompanyada de fressa d'esquelles, cargols, llaunes, etc.
- Falleba* (VII, 32): 3. La balda de dalt o de baix, col·locada vertical en les portes, per a subjectar-les tancades al marc.
- Faucella* (VII, 59): El motllo de fer el formatge: «...ser de la faucella»: ésser del mateix pensar.
- Ferrat* (BDC 20, 243): 5. Atuell de terrissa per a munyir (Nules, Carlet).
- Fill* (VII, 146): 4. Fill legítim: «Tots fills d'un ventre, i cada un de son temps»; vol dir que no és per ésser germans surten els caràcters per un estil. // 7. Fill de llet: el noi o la noia, criats fora de casa, respecte de la seva dida.
- Finestró* (VII, 152): 1. L'obertura de petites dimensions feta a la paret per a donar llum i ventilació. // 3. El porticó de la finestra.
- Foc* (VII, 180-184): «per amagat que es faci el foc, sempre ix el fum». // «fugir del foc i caure a les brases». // «trobar-se entre dos focs». // Foc de barril. El foc que s'encén dins un barril col·locat al mig de la plaça per les festes populars. // Foc de Sant Antoni. La foguera que s'encén per la revetlla de Sant Antoni de gener.
- Fogata* (VII, 193): 1. El foc de la llar que fa grans flames.
- Fonament* (VII, 200): 1. Les rabasses que es fan davall terra per sostenir fort les parets.
- Forqueta* (VII, 230): 5. Forquilla de ferro, amb quatre pues i mànec de banya.
- Frontera* (VII, 259): «fer la frontera», encalcinar o pintar la fatxada.
- Frontissa* (VII, 269): Frontissa de llibre. És la frontissa que té la forma pareguda a un llibre.
- Fum* (VII, 271): «Fer la del fum», desaparèixer. // «Quedar tot en fum de canyes». // «Té els fums molt agres»: té mal temperament.
- Fumar* (VII, 273): 4. Enfadar-se. «Està moltumat».
- Gamella* (VIII, 39): 1. Atuell de fusta de pi en forma de pastera, en el qual es posa el menjar cuit per als porcs.
- Ganiveta* (VIII, 45): 13. El punyal dels carnisers per a tallar la carn.
- Garberó* (VIII, 56): 2. Garbera de poques garbes i de forma cilíndrica.
- Garró* (VIII, 68): 10. Una de les dues cuixeres de finestra rematada per dalt en un forat rodó i per baix en punta de la mateixa fusta o en ferro. El garró va dins un forat de la solera.
- Garronera* (BDC 20, 162): 3. Punta de la part inferior de la cuixera de la finestra que descansa damunt el dau.

Gener (VIII, 99): «El giner, la gallina al seu lloquer».

Germà (VIII, 111): 3. Germà carnal: el fill d'un mateix pare i una mateixa mare, amb altres germans.

Gitar-se (VIII, 130): «Qui amb xics se gita, embrutat se lleva». Sempre surt perjudicial tractar amb gent de poca formalitat o experiència.

Goniet (VIII, 151): Conillet.

Got (VIII, 161): 3. El forat de la solera.

Graelles (VIII, 168): 3. Atuell de ferro que té la forma de reixa amb un mànec per a sostenir-la. Serveix per a fregir la carn.

Griva (VIII, 202): 4. Garbell petit, per a passar el blat i netejar-lo de les pedres i de la terra.

Fer dos hores (VIII, 272): 1. Interrupció de dues hores que, durant els mesos de juny, juliol i agost, els treballadors del camp fan en les seves feines al migdia per poder dinar i dormir una estona. La dita interrupció del treball és assenyalada, en tots els pobles de la Plana, per «la campana de les dos hores» que es branda a les dotze, a tres quarts de dues i a les dues.

Jàsena (BDC 20, 188): 1. La biga més grossa que les ordinàries, damunt la qual s'apunten les bigues dels dos vessants de la teulada.

Juliol (IX, 75-76): «Al juliol garbes o eugues a l'era i els bous en el sol». // «En juliol la cistella en el mallob»: les vinyes joves s'avancen i aviat maduren.

Juny (IX, 81-82): «A Sant Joan bacoress, és veritat; lo mateix que en maig roses i per juny blat». // «En juny, visc conforme vullc».

Llar (IX, 138): 1. El lloc de la cuina on es fa el foc. // 3. La part de terra damunt la qual es fa el foc.

Lletada (IX, 174): 3. Barreja de calç, aigua i arena.

Madrastra (X, 14): «De sucre feren una madrastra, i encara amargava; feren de fusta un fillastre, i encara parlava».

Maig (X, 24-31): «El mes de les flors». // «Per a Julià sempre és maig»: dit de qui malgrat els anys conserva un bon color. // «anirem a l'església a fer el mes de maig»: a les devocions del mes de Maria. // «Parèixer un maig»: dit d'una persona guapa i vestida amb robes de colors fins. // 6. El maig és una espècie de flor rogenca, pròpia del mes, que es fa pels camps. // «Fer un maig», que trobem amb el sentit de «adornar o vestir un altar de flors» (Nules).

Mantornar (X, 82): 2. Llaurar la vinya per segona vegada.

Manyet (X, 85): 1. El germà menor respecte del major.

Manyo/Manya (X, 85): 1. El germà o la germana major respecte de la més petita.

Màquina (X, 87): 14. Aparell que servia per a passar el blat. Actualment està en desús.

Març (X, 92-93): «Març marcer, carasser i ventaler». // «En març aborrascat ni corders ni ovelles ha deixat».

Mare (X, 100-101): «La mare massa cuidadosa cria una filla melindrosa». // «Qui la criança de sos fills oblida, no és mare, sinó dida».

Mas (BDC 20, 46): El mas és una casa enclavada en una gran propietat en la qual viuen els masovers encarregats de treballar-la tot l'any.

Mitger (X, 192): 3. El que mena una vinya a parts, sigui a mitges, al terç, al quart o al cinquè.

Mola (X, 208): 8. Munt de garbes que es fa a l'era el dia abans de batre.

Monyicotada (X, 221): Sortida pròpia d'infants.

Munyidor (BDC 16, 11): Lloc on es muny el bestiar.

Munyidora (BDC 16, 11): 1. Olla de dues o de quatre anses, per a munyir.

Nora (X, 309): «A la filla, pa i cadira; a la nora, pa i fora».

Oró (BDC 20, 231): 1. Atuell de llata d'esparg de tres o quatre cafissos de cabuda (Nules).

Padrí (XI, 76): 15. Persona que dispensa protecció singular a una altra. (...) «El que troba bon padrí ja ha corregut mig camí».

Paella (XI, 78): «Anar de paella»: sortir a fora a menjar una paella.

Paelló (XI, 79): 2. Paella sense mànec i amb dues anses que serveix per a coure la paella valenciana.

Paller (XI, 104): 3. Munt de palla de forma cilíndrica amb coberta de terra de forma cònica.

Palleta (XI, 106): 4. Els mistos d'encendre. Antigament la palleta era una canamuixa untada de sofre per les dues puntes (Nules). // «No vals una palleta». // «Vés a fer palletes»: engegar amb menyspreu alguna persona.

Pany (BDC 20, 167): 2. El pany és el conjunt de peces que formen la tancadura de la porta. // *Pany de bufetó*: El pany de cop aplicat a una porta de cambra. Duu una mena de maneta per a moure la molla sense necessitat de la clau (Nules). // *Pany de fustell*: El pany que no té sinó un fustell el qual, mogut per la clau, tanca o obre (Nules). // *Pany pla*: El pany que no necessita canó perquè la clau entri (Nules).

Parcer (XI, 142): 3. El que té un camp arrendat juntament amb altres.

Pare (XI, 145, 150): «El pare guanya el real, i el fill lo gasta mal». // «Qui té lo pare alcalde, segur se'n va al juí». // *Pare dido*: El didot.

Paret (XI, 156-158): La construcció de pedra, rajola, tàpia o fusta en forma plana i vertical, formant part d'una construcció. // «Les parets tenen orelles»: advertiment que es parli baix i amb precaució. // «No saps quina paret toques»: es diu al qui no està informat de la qüestió que es parla. // «Estar entre quatre parets»: estar empresonat. // «Pegar de cap contra les parets»: estar enutjat sense atendre raons. // «Arrimar-se u a les parets»: es diu d'aquell que està borratxo o poca cosa li falta. // *Paret aterrossada*: És la paret tal com queda després d'aixecada. // *Paret de morter*: La paret feta de pedra i mescla de calç i arena.

Pastador (BDC 16, 19): El lloc de la casa destinat a pastar i guardar la pastera; tots els menesters d'aquesta feina.

Pernat (BDC 20, 158): La barra de ferro que serveix per a assegurar la porta de la part baixa una vegada s'ha tancat.

Pestell (XI, 297): «Ésser flux de pestell»: significa anar-se'n fàcilment de l'orina quan un riu.

Picaport (BDC 20, 169): 2. Espècie de baldó de ferro que ajusta la porta per la banda interior i que es pot obrir per fora mitjançant una maneta de ferro que travessa la fusta.

Pitxera (BDC 20, 232): 1. Gerro de vidre o de cristall amb dues anses i un bec per a abocar, per a portar aigua a la taula.

Planta baixa (BDC 20, 176): En la planta baixa es troba: 1. Porta del carrer. 2. Porta de la cambra. 3. Porta del corral. 4. Porta de l'establia. 5. Cuina. 6. Escala. 7. Corral. 8. Establia: a) Taula de ventalles per a ornament de l'entrada i per a convits; b) Safa i tovalló per a les mans; c) Cadires de fusta forta amb seti de corda d'espart (Nules).

Plat (BDC 20, 232): *Plats d'arrimar*: Plats grans que es posaven a l'escudeller de la cuina per ornament de la casa. Eren pintats i solament sortien a taula en dies de gran festa (Nules). // *Plats fins*: Els plats de fang i vernís fi; n'hi ha de plans, profunds i de fruita (Nules). // *Plat de foc*: 1. Plat de fang i vernís negre que serveix per a escalfar i coure al forn alguns guisats (Inca, Lluçmajor, Nules). // *Plat polla*: El plat que serveix per a presentar a taula el rostit (Nules).

Porta (XI, 372-380): Serveix per a entrar a un lloc o passar d'una habitació a l'altra, i per a entrar o eixir de la casa i de cada compartiment. // L'armadura que, engolfada o engarronada, tanca les obertures. // «Tirar la porta pels nassos»: no atendre una pretensió, especialment quan es pretén ésser gendre d'una casa. // «Tocar-li u a la porta»: sol·licitar l'auxili o el favor d'algú. // «Tancar-se-li totes les portes»: quedar faltat de tota mena de recursos. // «Si una porta es tanca, altra se n'obre»: mai, però, no es tanques totes les portes. // *Porta d'una galta*: La porta de carrer que té una sola fulla.

Portalada (BDC 20, 134): El portal gran, arcada.

Portella (BDC 20, 135): La part inferior de la porta partida.

Quall (cuall) (BDC 16, 13): Suc per a fer prendre la llet.

Quarto (XII, 19): 1. Nom d'una habitació qualsevol. // 3. L'habitació del matrimoni o pares de la família.

Rascle (XII, 64): 11. El tiràs d'apilar el gra de la batuda.

Rebesnét/a (XII, 81): 1. El fill o la filla del nét o de la néta.

Rebost (XII, 85): 4. El departament on es guarden les gerres de l'oli, les fruites, etc.

Ribàs (XII, 190): 5. Paret que separa una vinya d'altra.

Sadoleco (XIII, 17): Peça de vestir de les dones.

Sarpell (XIII, 60): Cèrcol de fusta amb reixat de fil que es troba en les cases que no tenen pastador, destinat a guardar el pa.

Senyalar (XIII, 94): Tirar un cordell d'un extrem a l'altra de la vinya per a plantar les tires de ceps.

Serrar (XIII, 109): 4. Tallar el vencill que lliga la garba.

Setrilla (XIII, 123): El setrill gran de llauna de vuit a deu litres de cabuda.

Somiar fort (XIII, 170): 4. Pensar en coses irrealitzables.

Sortidor (XIII, 180): 1. La porta petita i secundària d'una peça, que comunica amb una altra habitació.

Taleca (XIV, 12): 1. Sac fet amb drap de cànem que servia per a portar el blat al molí. «Ha caigut com una taleca»: ha caigut estirat.

Talecó (XIV, 13): Taleca curta de dues o tres barcelles de cabuda que serveix per a donar el blat a moldre quan el moliner passa a buscar les moltures.

Teula catalana (BDC 20, 199): La teula plana pastada de fang (Nules).

Tinell (BDC 20, 237): El cobert de maó pla que es construeix al cap de l'escala per a tapar el buit que quedaria al darrer pis.

Tira dobla (XIV, 101): 2. Les quatre tires de vinya que arriben a les quatre vores.

Tocar a foc (XIV, 111): Sonar amb les campanes un toc especial amb el qual s'anuncia que hi ha foc en alguna casa, pallissa o bosc.

Torrador (BDC 20, 254): 3. Instrument de ferro que s'usava per a rostir l'aviram. Tenia la forma de punxo que travessava l'animal i reposava damunt dos cavallets de ferro (Nules).

Tragallum (BDC 20, 116): El finestró al sòl de terra per a donar llum a les parts profundes de la casa, com són el celler, soterranis, etc.

Trill (XIV, 174): 3. Armatosta de fusta amb pues de ferro clavades en la part inferior que serveix per a tallar les espigues de la batuda.

Vas (BDC 20, 238): 2. Receptacle de suro de forma cilíndrica tapat dels dos caps. Està sostingut per dos cercles de llauna. En la part superior té l'ansa i els dos brocs del mateix metall (Nules).

Vessana (BDC 20, 208): El pendent de la teulada (Nules).

Vinyador (XIV, 293): 3. El que guarda la vinya perquè no furtin el raïm.

Volada (BDC 20, 116): La part de la teulada eixint, construïda de rajols, teules o pedra.

Xic/Xica (XIV, 332): Els fills que tenen prop de deu anys.

Ximenera (BDC 20, 280): 1. El conducte del fum de la llar fins a la teulada.

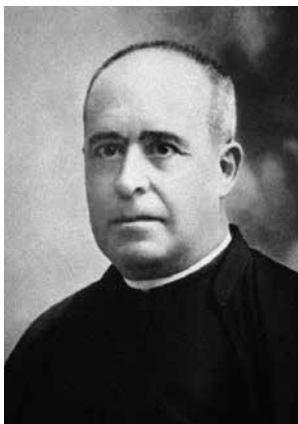

Fig. 93 - Cantiret (Nules).

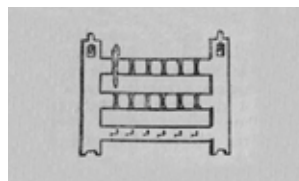

Fig. 194 - Culleter (Nules).

Exemple d'un dels qüestionaris de l'IEC que va respondre Mn. Trinitari Mariner entre 1913-1916 per al *Diccionari dels dialectes catalans*. Arxiu de la Fundació Carles Salvador (Benassal).

BIBLIOGRAFIA

- ALCOVER, ANTONI M. (1902-1932). *Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana*.
- (1918). «Dietari de l'eixida p'el Reyne de València i Catalunya occidental», *Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana X*, p. 165-252.
  - (1922). «Dietari de l'Eixida Filològica per tot Catalunya i el Reyne de València de dia 26 de juny a 23 de novembre de 1921», *Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana XII*, p. 145-335.
  - (1983). *Per la llengua* (a cura de J. Massot i Muntaner), Palma i Barcelona: Secció de Filologia Catalana i Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
  - (1961-1969). *Diccionari català-valencià-balear* (DCVB). Palma de Mallorca: Ed. Moll.
- JULIÀ I MUNÉ, JOAN (1986). *Mossèn Antoni M. Alcover i l'obra del diccionari a la llum dels epistolaris de Barnils, Griera i Montoliu*. Tarragona: Diputació de Tarragona.
- (2000a). *L'inici de la lingüística catalana. Bernhard Schädcl, Mn. Antoni M. Alcover i l'Institut d'Estudis Catalans. Una aproximació epistolar*. Barcelona: Curial-Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
  - (2000b). *Pere Barnils: l'home, el lingüista i el mestre (1882-1933)*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- MOLL, FRANCESC DE B. (1962). *Un home de combat (Mossèn Alcover)*. Palma: Ed. Moll.
- (1963). *Mossèn Alcover al País Valencià*. València: Lo Rat Penat.
  - (1983). *Aspectes marginals d'un home de combat (Mossèn Antoni M. Alcover)*. Barcelona: Curial.
- PEREA, MARIA PILAR (2001a). «Els quaderns d'Antoni M. Alcover: una font abundosa d'informació lingüística». Dins J. Massot (coord.), *Estudis de llengua i literatura catalanes/XLII. Miscel·lània Giuseppe Tavani 1* (91-140). Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.

- (2001b). «La metodologia de l'enquesta dialectal d'A. M. Alcover i F. de B. Moll aplicada a *La flexió verbal en els dialectes catalans*», *Zeitschrift für Katalanist. Revista d'Estudis Catalans* 14, p. 98-127.
  - (2001c). *Dietaris de les eixides (1900-1902)* (2 vol.) [Edició a cura de Maria Pilar Perea]. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
  - (2001d). *Dietaris* (edició en CD-ROM) [Edició a cura de Maria Pilar Perea]. Palma: Conselleria d'Educació i Cultura. Govern de les Illes Balears.
  - (2005). *Antoni M. Alcover: dialectòleg, gramàtic, polemista*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- PÉREZ SILVESTRE, ÒSCAR (1998): «Fidelitat lingüística del clergat valencià. Diòcesi de Tortosa, anys 20». *Actes del V Congrés d'Història i Filologia de la Plana*. Nules, p. 335-346.
- (2005): «La visita de Mn. Alcover a Vila-real (1901)». Vila-real: *Cadafal*.
  - (2007a): «Un mallorquí per Morvedre. Les cròniques artístiques i filològiques de Mn. Alcover». Sagunt: *Llibre de l'AC Falla Santa Anna de 2007*, p. 63-68.
  - (2007b): «Lletres, llengua i arrelament en l'Església de la diòcesi de Tortosa (1894-1939)» dins el catàleg *Els escriptors castellanencs del primer terç del segle xx i les Normes del 32*. València: Acadèmia Valenciana de la Llengua, p. 122-142.
  - (2016): «Les visites filològiques de Mn. Alcover a Lliria (1902 i 1918)». *Mirades al Camp de Túria* 6. Bétera: IDECO Camp de Túria, p. 35-39.
  - Torres Miralles, Javier (1985): *Mossén Trinitari, un apòstol de Maria*. València.

Premsa periòdica: *El Ebro*, *Las Provincias*, *El Restaurador*, *Heraldo de Castellón*, revista *Los Angeles*, *Butlletí de Dialectologia Catalana*, *Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana*.

BIONOTA

Òscar Pérez Silvestre (Eslida, 1973) és llicenciat en Filologia Catalana i Diploma d'Estudis Avançats per la Universitat de València. Des de 1995 dedica la seua labor investigadora a camps diversos com la literatura, la història social de la llengua, la cultura tradicional i la història local del seu poble i de la serra d'Espadà. Entre els seus llibres destaquem *Paraula de la terra* en homenatge a Enric Valor (1997), *Una veu en el camp valencià. Aproximació a la història de la JARC* (1998), *Seidia* (2000), *Història de la Unió de Llaoradors i Ramaders del País Valencià* (2001), l'edició del drama històric *Romeu!* (2007) i una intensa col·laboració com a comissari adjunt de l'Any Enric Valor de l'AVL (2010-2011). Ara mateix té en procés d'edició un llibre sobre el mestre i escriptor Francesc Boix Senmartí (Publicacions UJI) i acaba de publicar *Llenguatge + gestos cap a la Igualtat. Una guia de carrer*. És col·laborador de diverses publicacions d'investigació arreu del País Valencià i ha guanyat premis d'investigació idiomàtica, històrica i de literatura. Professionalment, és tècnic de l'administració local, assessor lingüístic i docent de cursos i conferències de llengua i literatura.